

تماشای زندگی از چشم یلدا/شب یلدا روزگار نوین آذربایجانی‌ها

شب یلدا یا شب چله و به عبارت دیگر شب 30 آذرماه بلندترین شب سال در نیمکره شمالی زمین، هر سال خانواده‌ها را دور هم جمع می‌کند تا اینکه تولد خورشید را جشن بگیرند.

شب یلدا یا شب چله و به عبارت دیگر شب 30 آذرماه بلندترین شب سال در نیمکره شمالی زمین، هر سال خانواده‌ها را دور هم جمع می‌کند تا اینکه تولد خورشید را جشن بگیرند.

به گزارش **خبرگزاری فارس** از تبریز، هرچند جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان در این ارتباط بر این باور هستند، طی سال‌های اخیر بعضی از آیین‌ها و سنت‌های قدیمی و به تبع آن یلدا در ایران کمرنگ شده است، اما هنوز هم 30 آذر هر سال در همه مناطق کشورمان ایران و در رأس آنها آذربایجان، این آیین با حال، شور و شوق و شعور خاصی برگزار می‌شود. با این وجود در شب یلدا، آذری‌ها طی رسوم کهن خود، به دور یکدیگر در خانه پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها جمع می‌شوند و ضمن دید و بازدید و به ویژه با به جای آوردن سنت حسنه صله رحم و دیدار با اقوام خوراکی‌های خاصی مانند هندوانه، انار، آجیل و ... را مصرف می‌کنند. *** شب یلدا، روزگار نوین آذربایجانی‌ها** با این اوصاف، شب یلدا در قوم آذری‌ها به عنوان شب چله (چیلله گجه‌سی)، خوانده می‌شود. اکثر مردم استان آذربایجان شرقی در این شب طولانی سال هندوانه و یا به عبارت دیگر «چیلله قارییزی» می‌خورند و معتقدند، به دلیل اینکه فصل زمستان در آذربایجان بسیار طولانی و سرد است، با خوردن هندوانه، لرز و سوز سرما تأثیر چندانی نخواهد داشت. زمستان با شب چله آغاز می‌شود و مردم آذربایجان شرقی دو ماه اول زمستان را به 40 روز و 20 روز مجزا تقسیم می‌کنند که به 40 روز اول چله بزرگ و 20 روز دیگر چله کوچک نام می‌نهند. به اعتقاد مردم این استان زمستان شدت بیشتری در 40 روز اول دارد. ناگفته نماند، آذربایجانی‌ها معمولاً هندوانه را از چند ماه پیش خریداری کرده و در خانه برای شب یلدا نگهداری می‌کنند. معمولاً در این شب همه اقوام در منزل یکی از بزرگان فامیل جمع شده و این شب را با خوردن انواع غذای پخته شده در منزل چون کوفته، برنج، مرغ، خشیل، آش و میوه هندوانه، انار و انواع مرکبات و تنقلات موجود در منزل شامل خشکبارهایی چون انگور، بادام و سنجد، قاورقا (گندم برشته با شاهدانه)، آجیل، لبو، حلوائی هویج، حلوائی گردو و ... و به ویژه با گفتن داستان‌های قدیمی تا پاسی از شب می‌گذرانند. *** یلدا، ضیافتی به افتخار پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها** غذای مخصوص این شب نیز در قدیم کوفته تبریزی بود که بیش از سایر غذاهای دیگر مورد توجه آذربایجانی‌ها بوده است. در واقع، هندوانه مهم‌ترین خوراک شب چله آذربایجانی‌ها است. در این شب در اکثر شهرها و روستاهای این استان و در رأس آنها در شهر تبریز درست زمانی که ریش سفید خانواده با چاقو هندوانه را می‌برد، می‌گوید قادا بلامیزی بو گنجه کسدوخ (بلاای خودمان را امروز بریدیم). در همین راستا آذری‌ها بعد از خوردن غذا، تنقلات و میوه؛ پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌های هر خانواده به نقل حکایات و داستان‌هایی از حماسه‌های ملی این خطه نظیر، اصلی و کرم، بایاتی خواندن و ضرب‌المثل پرداخته و تا پاسی از شب به صحبت و گفت‌وگو مشغول می‌شوند. *** تماشای زندگی از چشم یلدا** در این میان، شهریار در منظومه «حیدربابایه سلام»، خویش، آیین و رسوم این شب را به خوبی توصیف کرده است. قاری‌نه گنجه ناغیل دیندهکولک قالخوب قاپ بجانی دویندهمن قاییدیوب بیرده اوشاق اولیدیمیر گول آچوب اوندان سورا سولیدیمهچنین در میان عموم آذری‌زبان‌ها نیز «بایاتی»‌ها و اشعار دیگر رواج دارد که از جمله آنها می‌توان به این «بایاتی» اشاره کرد. چله چیار باربارا بیر آی قالاریییتی آرواد قوورمانی قورتارارگندر باخار گودول ده یارماسیناباخ فلکین گردش و غوغاسینادر ادبیات فارسی، هم شعر از زلف یار و هم چنین روز هجران را از حیث سیاهی درازی به شب یلدا تشبیه شده است. روز رویش چو برانداخت نقاب شب زلفگفتنی از روز قیامت شب یلدا برخواستنظر به روی تو هر جامه از نوروزی استشب فراق تو هر شب که هست یلدایباز سوی دیگر از گذشته‌های دور در خانواده‌های ایرانی در کنار قرآن کریم، دیوان حافظ نیز مورد توجه و عنایت خاص مردمان این سرزمین بوده است. یکی دیگر از رسم‌های جالب و زیبای آذربایجانی‌ها در شب یلدا، تفأل زدن به دیوان حافظ و خواندن اشعار عرفانی اوست که برگرفته از آیات قرآن است. یکی دیگر از آیین‌های ویژه این شب که در قدیم بین مردم این استان رواج داشته سنت «فرستادن خوانچه» است. «خوانچه» و یا به تلفظ آذربایجانی‌ها، «خونچا»، به تحفه‌ای گفته می‌شود که خانواده داماد و عروس در شب یلدا برای خانواده تازه عروس و داماد می‌فرستند. *** یلدا، شب‌نشینی تا خورشید آنچه** باید در این زمینه تأکید داشته باشیم اینکه در بیشتر مناطق استان آذربایجان شرقی رسم بر این است که کسانی که نامزد هستند، در دوران نامزدی در این شب برای نامزدهای خود خوانچه طبق که محتویات آن عبارتند از شیرینی، پرتقال، سیب، انار، هندوانه، آیین و پارچه که با پولک و تور تزئین می‌فرستند و اقوام در هرچه بهتر بودن این خوانچه‌ها کمک می‌کنند، در همین راستا نیز هنگام غروب، زنان فامیل هدایایی به رسم یاری به منزل داماد آورده و به جشن و پایکوبی می‌پردازند. سپس طبق‌های آماده را بر سر افرادی که معین شده قرار داده و روانه خانه عروس می‌کنند و مادر عروس پس از تحویل طبق‌ها، هدایای مانند پول، شیرینی، جوراب و دستمال به آنها می‌دهد. فردای این شب مادر دختر تمام طبق‌ها را در اتاق میهمان چیده و از زنان فامیل برای صرف میوه و شیرینی دعوت می‌کند؛ همچنین علاوه بر فرستادن سهم چله برای نوعروس، در نخستین سال ازدواج زوج‌های تبریزی، پدر عروس قبل از غروب آفتاب سهم دختر و دامادش را که شامل هندوانه، میوه، آجیل، شیرینی، یک قواره پیراهنی با کش و چادری روانه منزل آنها می‌کند. *** شب یلدای مهربانی‌های آذربایجان** از قدیمی‌ترین رسم‌های منطقه آذربایجان در شب چله صله رحم، شب‌زنده‌داری و بازی است. میهمانی‌ها و شب‌زنده‌داری‌های شب یلدا از گذشته‌های دور در این استان مرسوم بوده و هنوز هم به قوت در میان مردم رایج است. بازی‌های دسته جمعی همچون گل یا پوچ، طرح معما و چیستان و بازگویی قصه و داستان‌های قدیمی توسط سالخورده‌گان و بزرگان فامیل و گرفتن فال حافظ از دیگر مراسم شب یلدا در شهر تبریز و سایر شهرستان‌های آذربایجان شرقی است. هدیه دادن و گرفتن از دیگر مراسم شب یلدا در استان آذربایجان شرقی است. ایران کشوری گسترده با اقوام مختلف است که هر یک از آنها در پرتوی رسم‌های ویژه منطقه خود، شب یلدا را به گونه‌ای خاص برگزار می‌کنند. از جمله رسم‌های ایرانی که در میان اقوام مختلف و در رأس آنها در بین آذربایجانی‌ها در شب یلدا برگزار می‌شود، رسم پسندیده هدیه دادن و هدیه گرفتن است. هدیه دادن به کوچک‌ترها در این شب سبب می‌شود تا کودکان و نوجوانان به بزرگ‌ترها با دیده احترام نگریسته و محبت آنها را در دل خود نگاه دارند. ما اکنون در سفره شب یلدای مردم آذربایجان انواع آجیل‌های تشریفاتی! نظیر، پسته، فندق، مغز بادام و گردو و انواع میوه‌های گرمسیری نظیر، پرتقال، نارنگی، و حتی موز و نارگیل را می‌توان مشاهده کرد. در قدیم‌الایام نه از سردخانه‌های مجهز خبری بود و نه از حمل و نقل سریع و پیشرفته امروزی که بتوان در اسرع وقت هندوانه را از مناطق گرمسیر به مناطق سردسیر انتقال داد، به همین منظور مردم آذربایجان در اواخر فصل برداشت محصول هندوانه، چند عدد هندوانه درشت و مرغوب را بر روی بوته، در «بوستان» حفظ می‌کردند. کشاورزان آذربایجانی، روی این هندوانه را برای اینکه از گزند سرما و حیوانات موزی در امان بمانند، با خار و خاشاک و بوته‌ها می‌پوشاندند و در شب یلدا از این هندوانه‌ها استفاده می‌کردند و یا اینکه از اواخر تابستان تعداد زیادی هندوانه و خربزه را در تور گذاشته و آنها را از سقف مطبخ خانه آویزان می‌کردند تا در هوای آزاد خراب نشود و چون شب چله فرا می‌رسید آنها را پائین می‌آوردند، اما اکنون هندوانه مردم آذربایجان، از شهرهای گرمسیری نظیر، میناب، دزفول و اهواز تأمین می‌شود. «یلدا» را زنده نگه داریم «یلدا» میراثی از فرهنگ چند هزار ساله ماست؛ اگرچه امروز زندگی صنعتی و گذشت هزاران سال، بسیاری از این آیین‌های ملی و مذهبی، به دست فراموشی سپرده شده اما از آنجا که یلدا در آئین باستانی، باوری از اعتقادات دینی در آن نهفته، همچنان بعد از نوروز مهم‌ترین آئین کهن ایرانی است. یلدا را باید شب شکرگزاری دانست و در حفظ این آئین ملی، اعتقادی برای انتقال فرهنگ اصیل ایرانی و آذربایجانی به عنوان میراث داران فرهنگ این مرز و بوم کوشید. این شب، شب مهربانی‌ها، کنار هم بودن‌ها، میهمانی‌ها، بگو و بخندها، قصه‌ها و متل‌ها و قبل‌ها و تایاها، شعرها و بایاتی‌ها برای مردمان سرزمین برف و سرما، آذربایجان است. سنت‌های ملی ما ایرانیان بسیار وزین و نکو اما جز در مواردی خاص از کنج خانه‌ها بیرون نیامده‌اند و هیچ گونه سازماندهی نیافته‌اند. چه زیبا بود ما هم، جشن شب چله را همچو کریسمس به جهانیان معرفی می‌کردیم. *** یلدا؛ همنشینی با سنت‌ها** آنچه در این زمینه

مورد تأکید بوده اینکه، این سنت و آیین خوب ایرانی‌ها محدود به درون مرزهای کشورمان ایران عزیز ختم نمی‌شود. بلکه این سنت همراه با ایرانی‌ها در گوشه و کنار دنیا از ژاپن گرفته تا آمریکا به نوعی در شب 30 آذر ماه برگزار می‌شود. در نهایت اینکه از جمله رسوم و آیین بسیار خوب، زیبا و پسندیده ملت ایران و به ویژه خانواده آذربایجانی‌ها در این شب که در اسلام نیز بسیار به آن سفارش شده، عیادت از رسیدگی به یتیمان، افراد بی‌بضاعت، سالمندان و بیماران است. در این شب نیکو خانواده‌های ایرانی ضمن ملاقات با خویشاوندان و دوستان، به احوال نیازمندان و سالمندان بیمار، به ویژه نیازمندان خویشاوند خویش، رسیدگی می‌کنند. و از این رو، رسم زیبا و پسندیده دیدار یکدیگر در شب یلدا وقتی زیباتر می‌شود که با زیاده روی نکردن در مصرف خوراکی‌ها و تنقلات، بخشی از آنها را به مصرف یتیمان و افراد بی‌بضاعتی برسانیم که توانایی تهیه چنین اقلامی را در این شب ندارند. ++++++* **نگارنده: موسی کاظم‌زاده**